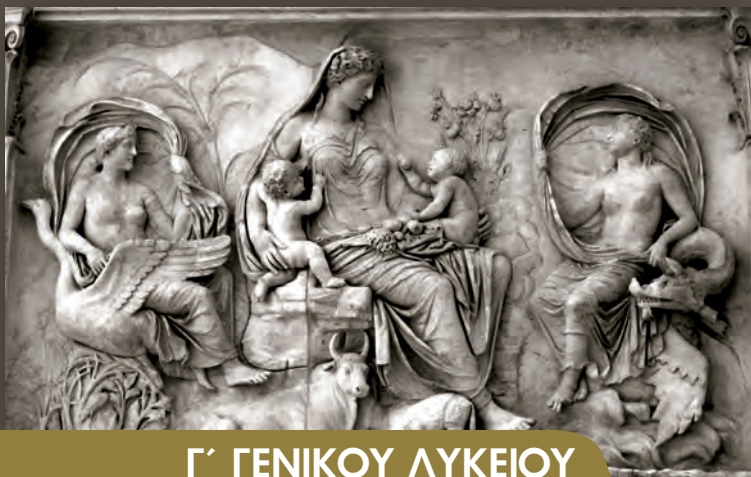

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ, ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΛΑΤΙΝΙΚΑ

τεύχος Α΄

Γ΄ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

Ομάδας Προσανατολισμού Ανθρωπιστικών Σπουδών

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
«ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΛΑΤΙΝΙΚΑ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΡΧΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Συγγραφείς

Μ. Πασχάλης

Γ. Σαββαντίδης

Εισαγωγή

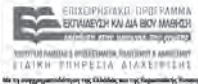
Δ.Ζ. Νικήτας

**Καλλιτεχνική
επιμέλεια
εξωφύλλου**

Σπύρος Σιάκας
Νίκος Γεωργίου

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΑΝΕΚΔΟΣΗΣ

Η επανέκδοση του παρόντος βιβλίου πραγματοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών & Εκδόσεων «Διόφαντος» μέσω ψηφιακής μακέτας, η οποία δημιουργήθηκε με χρηματοδότηση από το ΕΣΠΑ / ΕΠ «Εκπαίδευση & Διά Βίου Μάθηση» / Πράξη «ΣΤΗΡΙΖΩ».

Οι αλλαγές που ενσωματώθηκαν στην παρούσα επανέκδοση έγιναν με βάση τις διορθώσεις του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

Μ. ΠΑΣΧΑΛΗΣ - Γ. ΣΑΒΒΑΝΤΙΔΗΣ

Εισαγωγή: Δ. Ζ. ΝΙΚΗΤΑΣ

Η συγγραφή και η επιμέλεια του βιβλίου πραγματοποιήθηκε
υπό την αιγίδα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

ΛΑΤΙΝΙΚΑ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΓΕΝΙΚΑ

Ελληνική και Λατινική: τα θεμέλια της Ευρώπης. Κλασικές σπουδές

Η Ελληνική και η Λατινική αποτελούσαν τις κυρίαρχες γλώσσες της απέραντης ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Η Λατινική ήταν διαδεδομένη τόσο στο ανατολικό όσο και στο δυτικό τμήμα της αυτοκρατορίας, όχι όμως στον ίδιο βαθμό ούτε με τον ίδιο ρόλο. Στον ελληνόγλωσσο κόσμο της Ανατολής, ακόμη και μετά την ίδρυση της Κωνσταντινούπολης, για αρκετούς αιώνες η Λατινική ήταν η επίσημη κρατική γλώσσα, δηλ. η γλώσσα της διοίκησης και των νόμων. Το Βυζάντιο διατήρησε τη συνείδηση των δεσμών του με τη Ρώμη μέχρι το τέλος της υπερχλιετούς ζωής του: η ίδια η πρωτεύουσα δεν έπαισε ποτέ να αποκαλείται *Νέα Ρώμη*, ενώ ο βυζαντινός αυτοκράτορας έφερε τον τίτλο *βασιλεύς των Ρωμαίων*. Τη μακραίωνη συνύπαρξη των δύο μεγάλων κλασικών γλωσσών μαρτυρούν άφθονες λατινικές λέξεις που ενσωματώθηκαν στην ελληνική γλώσσα και χρησιμοποιούνται ακόμη και σήμερα (π.χ. *πόρτα*, *τίτλος* κ.ά.). Στο δυτικό τμήμα του ρωμαϊκού κράτους η Λατινική, εκτός από επίσημη γλώσσα, αποτελούσε το γλωσσικό όργανο μεγάλων λαϊκών μαζών («*sermo vulgaris*»): παράλληλα όμως, ιδιαίτερα στο χώρο των γραμμάτων και των τεχνών, ήταν απαραίτητη η γνώση και η χρήση της Ελληνικής. Στηριζόμενος, αρχικά, στην ελληνική παιδεία και τον ελληνικό πολιτισμό, ο πνευματικός κόσμος της Δύσης μπόρεσε να αναπτυχθεί και να διαμορφώσει στη συνέχεια καθαρά δικές του διαστάσεις. Είναι, λοιπόν, φανερό ότι στις ρίζες της σημερινής ευρωπαϊκής πραγματικότητας βρίσκονται οι δύο μεγάλες κλασικές γλώσσες και το συνακόλουθο ιδεολογικό τους περιεχόμενο. Οι δύο μαζί συναποτελούν ένα αδιάσπαστο σύνολο, του οποίου τα δύο συστατικά δεν είναι δυνατόν να νοηθούν ανεξάρτητα. Η μελέτη αυτού του διφυούς πνευματικού κόσμου, οι «κλασικές σπουδές», αποτελούν το βασικό κορμό της ευρωπαϊκής παιδείας, γιατί υπηρετούν τα ανθρωπιστικά ιδεώδη, χωρίς τα οποία η σύγχρονη τεχνολογική εξέλιξη μπορεί να καταρρεύσει ή και να καταστεί επικίνδυνη.

Ο παγκόσμιος χαρακτήρας της Λατινικής

Η γλώσσα των Ρωμαίων άφησε βέβαια τα ίχνη της και στον ελληνικό χώρο, αποτύπωσε όμως καταλυτικά τη σφραγίδα της στην κεντρική και δυτική Ευρώπη, όπου χρησιμοποιούνταν, καθ' όλη τη διάρκεια του Μεσαίωνα και του Ουμανισμού, ως γλώσσα της παιδείας, των γραμμάτων και των τεχνών καθώς και των επιστημών και των πρώτων Πανεπιστημίων. Ακόμη και όταν οι «εθνικές» γλώσσες εμφανίστηκαν στο λογοτεχνικό προσκήνιο (μετά το 10ο αι.), η Λατινική εξακολούθησε να κατέχει τη σημαντικότερη θέση στο ευρωπαϊκό πνευματικό γίνεσθαι. Ο σημαντικότερος ρόλος της αποδεικνύεται καθ' αρχήν από το γεγονός ότι οι περισσότερες ευρωπαϊκές γλώσσες συνδέονται με αυτήν, λιγότερο ή περισσότερο στενά. Αρκετές από αυτές, οι λεγόμενες ρωμανικές ή λατινογενείς γλώσσες είναι απευθείας απόγονοι της δημόδους Λατινικής: Ιταλική, Γαλλική, Ισπανική, Πορτογαλική, Ρουμανική, Κουτσοβλαχική κ.ά. Αλλά και οι υπόλοιπες γλώσσες, π.χ. οι αγγλοσαξωνικές (π.χ. τα Αγγλικά και τα Γερμανικά), εμπεριέχουν σε μεγάλο ποσοστό λέξεις λατινικής προέλευσης. Οι λατινογενείς γλώσσες απέκτησαν παγκόσμια εμβέλεια με την ευρωπαϊκή αποικιοκρατία, καθώς έγιναν ομιλούμενες γλώσσες ποικίλων πληθυσμών στις πιο διαφορετικές περιοχές της Αφρικής, της Ασίας και της Αμερικής. Υπολογίζεται ότι σήμερα ομιλεί ρωμανικές γλώσσες, και επομένως τελεί υπό την επίδραση της Λατινικής, περίπου το ένα όγδοο του παγκόσμιου πληθυσμού. Η παγκοσμιότητα της γλώσσας των Ρωμαίων έχει, εκτός από τις γλωσσικές, επίσης και θρησκευτικές καθώς και πολιτιστικές διαστάσεις. Το δεύτερο μεγάλο δόγμα της χριστιανοσύνης, ο καθολικισμός, είχε ως πρόσφατα (1965) επίσημη γλώσσα τη Λατινική. Στα γράμματα, τις τέχνες και τις επιστήμες η παρουσία της Λατινικής είναι κυρίαρχη: όροι και έννοιες που κατά τη διάρκεια δεκάδων αιώνων διαμορφώθηκαν - συχνά από ελληνικές ρίζες - στη δυτική Ευρώπη χρησιμοποιούνται σήμερα στη γλώσσα των μορφωμένων και στον έντυπο λόγο και αποτελούν έναν κατά κάποιο τρόπο ιδιαίτερο και πλούσιο σε περιεχόμενο πολιτιστικό κώδικα, ο οποίος καλύπτει κάθε χώρο, από την τρέχουσα πολιτική (π.χ. *moratorium* και *mea culpa*) μέχρι την ψυχολογία (π.χ. *alter ego* και *tabula rasa*) και τη φιλοσοφία (π.χ. *carpe diem* και *cogito ergo sum*). Οι ισχυροί δεσμοί με τη λατινόγλωσση πολιτισμική παράδοση φαίνονται και από την επινόηση λατινοπρεπών όρων και ονομάτων σε ποικίλα πεδία ανθρώπινης δραστηριότητας και παραγωγής (π.χ. γυμναστήρια «*vis vitalis*», κατά-

στημα «atrium», πύραυλος «Venus»). Έτσι η Λατινική αναδεικνύεται συστατικό στοιχείο του ανθρώπινου πολιτισμού. Εφόσον έχει επιβιώσει γλωσσικά και πολιτισμικά δεν είναι «νεκρή» γλώσσα. Η πληθώρα των επιδράσεών της και η παγκοσμιότητα της παρουσίας της στη διαχρονική πορεία του πολιτισμού επιβάλλει τη διατήρηση της διδασκαλίας της και της μελέτης της σε κάθε εκπαιδευτικό σύστημα που σέβεται την ιστορία και την πολιτισμική παράδοση. Γιατί πράγματι «όποιος επιθυμεί να κατανοήσει την ενότητα και το πολυσύνθετο του πολιτισμού μας δεν μπορεί να μη μελετήσει αυτή τη γλώσσα που για τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα διαμόρφωσε τα πνεύματα» (D . Norberg).

ΛΑΤΙΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Η λατινική γλώσσα

Η λατινική γλώσσα ήταν η διάλεκτος των Λατίνων, δηλ. των κατοίκων της περιοχής του Λατίου, στην οποία βρίσκεται και η Ρώμη. Η διάλεκτος αυτή, όπως και άλλες διάλεκτοι της αρχαίας Ιταλίας (π.χ. η Φαλισκική, και η Οσκο-ουμβρική), ανήκει στην ινδοευρωπαϊκή γλωσσική οικογένεια. Η λατινική υπερίσχυσε των άλλων διαλέκτων με την επέκταση των Ρωμαίων σ' όλη την ιταλική χερσόνησο. Οι Ρωμαίοι, ενώ για όλες τις περιπτώσεις χρησιμοποιούσαν το εθνικό επίθετο «ρωμαίος», για τη γλώσσα τους διατήρησαν το επίθετο «λατινική».

Οι ομοιότητες της Λατινικής με την Ελληνική οφείλονται: 1. στην κοινή καταγωγή από την Ινδοευρωπαϊκή (π.χ. *duo-δύο, fero-φέρω, pater-πατήρ*), 2. στα πολιτιστικά και γλωσσικά δάνεια του ελληνικού αποικισμού στην κεντρική και κάτω Ιταλία, από τη Νεάπολη και την Κύμη μέχρι τη Σικελία, 3. στην κατάκτηση της ελληνικής Ανατολής από τους Ρωμαίους. Το πρώτο μεγάλο δάνειο των Ρωμαίων από τους Έλληνες ήταν το αλφάβητό τους: από την αποικία της Κύμης υιοθέτησαν τον 8ο/7ο αι. π.Χ. μια παραλλαγή ελληνικού δυτικού αλφαβήτου. Συνεπώς το «λατινικό» αλφάβητο, που σήμερα έχει γίνει παγκόσμιο κτήμα, είναι στην πραγματικότητα ελληνικό.

Η αρχέγονη λατινική γλώσσα ήταν λιτή και αγροτική, ακριβώς όπως και ο λαός που τη χρησιμοποιούσε. Για τη χρονική περίοδο μέχρι τον 3ο αι. π.Χ. διαθέτουμε ελάχιστα γραπτά μνημεία χωρίς λογοτεχνική αξία. Η συστηματική καλλιέργεια της Λατινικής και η παραγωγή αξιόλογων

κειμένων έγινε μετά την ιστορική «συνάντηση» των Ρωμαίων με τους Έλληνες που πραγματοποιήθηκε το 240 π.Χ.

Η γένεση της ρωμαϊκής λογοτεχνίας

Η ρωμαϊκή λογοτεχνία δεν είναι αυτοφυής, όπως η αρχαία ελληνική λογοτεχνία. Είναι μια λογοτεχνία «παράγωγη» -η πρώτη στην Ευρώπη: γεννήθηκε υπό την επίδραση της ελληνικής γραμματείας. Το 240 π.Χ. θεωρείται η «γενέθλιος» χρονολογία της. Τη χρονιά αυτή ένας Έλληνας αιχμάλωτος πολέμου από τον Τάραντα, ο **Λίβιος Ανδρόνικος**, οργανώνει στη Ρώμη παραστάσεις θεάτρου με ελληνικά έργα διασκευασμένα στα Λατινικά. Ο ίδιος μεταφράζει και την *Οδύσσεια* του Ομήρου χρησιμοποιώντας ένα εντόπιο μέτρο, το «σαντούρνιο» στίχο. Στις ρίζες, λοιπόν, της ρωμαϊκής γραμματείας βρίσκεται ο πατέρας της ελληνικής λογοτεχνίας, ο Όμηρος, και ένα κορυφαίο ελληνικό είδος, το δράμα. Αυτές οι αρχέγονες συνθήκες γένεσης της ρωμαϊκής λογοτεχνίας θα αφήσουν ανεξάλειπτη τη σφραγίδα τους: η μετέπειτα συγγραφική παραγωγή των Ρωμαίων θα είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τις ελληνικές πηγές.

Εποχές της ρωμαϊκής λογοτεχνίας

Στην οριοθέτηση των εποχών και περιόδων της ρωμαϊκής λογοτεχνίας επικρατούσε παλαιότερα μια «αριστοκρατική» αξιολόγηση: η λογοτεχνία διαιρούταν σε «χρυσό αιώνα», «αργυρό αιώνα» κ.ο.κ. Η αντίληψη αυτή θεωρείται σήμερα αντιεπιστημονική, γιατί βέβαια σε κάθε εποχή εμφανίζονται ταυτόχρονα μεγάλα ταλέντα και ήσσονες λογοτέχνες. Σήμερα χρησιμοποιείται είτε η περιγραφική διαίρεση σε **προκλασική** ή **αρχαϊκή** εποχή (περ. ως το 100 π.Χ.), **κλασική** εποχή (περ. ως το θάνατο του Αυγούστου, το 14 μ.Χ.), **μετακλασική** εποχή (ως τα μέσα του 3ου αι. μ.Χ.) και **Ύστερη Αρχαιότητα**, είτε η διάκριση, με ιστορικά κριτήρια, σε **δημοκρατική** (ως το 31 π.Χ., τη ναυμαχία του Ακτίου), **αυγούστεια** (ως το 14 μ.Χ.) και (πρώιμη, μέση, ύστερη) **αυτοκρατορική** εποχή. Σε κάθε περίπτωση το τέλος της αρχαίας ρωμαϊκής λογοτεχνίας τοποθετείται στον 6ο αι. μ..Χ., οπότε αρχίζει ο λατινικός Μεσαίωνας.

Γενικά χαρακτηριστικά της ρωμαϊκής λογοτεχνίας

Το πρώτο και βασικό χαρακτηριστικό της ρωμαϊκής λογοτεχνίας είναι η **στενή συνάφειά της με την ελληνική γλώσσα και γραμματεία**. Η διαπίστωση ότι «η Ελλάδα, ενώ κατακτήθηκε, κατέκτησε τον άγριο νικητή και εισήγαγε τις τέχνες στο αγροτικό Λάτιο» (Οράτιος) επαληθεύεται πλήρως στο χώρο της λογοτεχνίας. Το ιδανικό της κατοχής των δύο γλωσσών και λογοτεχνιών (δηλ. της ελληνικής και της λατινικής: *utriusque linguae peritia*) ενσαρκώνεται σ' όλους τους ρωμαίους λογίους και λογοτέχνες, από τον Ναίβιο και τον Πλαύτο μέχρι τον Κλαυδιανό και τον Βοήθιο. Πλήθος ελληνικές λέξεις, και μαζί μ' αυτές και τα αντίστοιχα πολιτισμικά φορτία, μεταφέρονται και πολιτογραφούνται στο ρωμαϊκό λεξιλόγιο – και συχνά έτσι επιβιώνουν μέχρι σήμερα στις ρωμανικές γλώσσες. Τα ελληνικά πρότυπα γονιμοποιούν τα ρωμαϊκά ταλέντα: δίχως την αττική κωμωδία δε θα υπήρχε Πλαύτος ούτε ο Βεργίλιος χωρίς τον Όμηρο ούτε ο Οράτιος χωρίς τους αρχαϊκούς λυρικούς ή ο Σενέκας χωρίς την αττική τραγωδία.

Η σχέση του ρωμαίου λογοτέχνη με το ελληνικό πρότυπο είναι η δημιουργική **πρόσληψη** («imitatio») και ο **ανταγωνισμός** («aemulatio») που οδηγούν στην παραγωγή λόγιας και υψηλής λογοτεχνίας με προσωπικά χαρακτηριστικά. Πρόκειται επομένως για ένα δημιουργικό διάλογο της επιγονικής με την προγονική γραμματεία. Στους μετακλασικούς χρόνους, δίπλα στα μεγάλα ελληνικά πρότυπα, τοποθετούνται και ρωμαϊκά: οι μεγάλοι λογοτέχνες της κλασικής Ρώμης, π.χ. ο Κικέρων και ο Βεργίλιος.

Επειδή η μεγάλη ανάπτυξη της ρωμαϊκής γραμματείας αρχίζει στα ελληνιστικά χρόνια, οι Ρωμαίοι απομimούνται ταυτόχρονα ελληνιστικά, κλασικά και αρχαϊκά ελληνικά πρότυπα, παρατηρείται δηλ. **ανάμειξη χρονικά διαφορετικών προτύπων**.

Οι ιδιόρρυθμες αυτές συνθήκες οδηγούν σε μια επίσης **ιδιόρρυθμη εξέλιξη των λογοτεχνικών ειδών**: η κωμωδία – ο τελευταίος ώριμος καρπός των Ελλήνων – είναι το πρώτο είδος που ωριμάζει στη Ρώμη, ενώ το έπος – ο πρώτος ώριμος καρπός των Ελλήνων – ωριμάζει τελευταίο.

Επιπλέον οι Ρωμαίοι συχνά **αλλοιώνουν ή μεταμορφώνουν τα ελληνικά είδη ή παράγουν νέα είδη**: λ.χ. η ρωμαϊκή ελεγεία απέχει πάρα πολύ από την ελληνική ελεγεία, ενώ η σάτιρα είναι ένα σχεδόν νέο, καθαρά ρωμαϊκό, είδος.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό είναι η **προοδευτική εξειδίκευση του**

ρωμαίου λογοτέχνη σε στενότερο ειδολογικό εύρος αλλά με περισσότερες αξιώσεις ποιότητας και βάθους. Μετά την εξάντληση, τέλος, των λογοτεχνικών ειδών επιχειρείται ο συμφυρμός τους και αναζητούνται νέοι δρόμοι.

Με τη συνεχή καλλιέργεια ο λατινικός γραπτός λόγος εμπλουτίζεται, εξωραϊζεται, ωριμάζει και φθάνει σε αξιοθαύμαστο ύψος. Ο πεζός λόγος λ.χ. του Κικέρωνα και η ποιητική δημιουργία του Βεργιλίου ανήκουν στα αριστουργήματα της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Εκτός από την αισθητική της αρτιότητα η ώριμη ρωμαϊκή λογοτεχνία εμπεριέχει και εκφράζει τον **ιδιάζοντα ιδεολογικό πλούτο** της ρωμαϊκής κοινωνίας: η προβολή των πάτριων ηθών («mos maiorum») και υποδειγμάτων («exempla»), η ρωμαϊκή πολιτεία («respublica»), θρησκεία («religio») και οικογένεια («familia»), αρετές όπως η ανδρεία («virtus»), η πίστη («fides»), η επιείκεια («clementia»), η σοφία («sapientia»), η σοβαρότητα («gravitas»), το κύρος («auctoritas»-«dignitas») κ.ά. αποτυπώνονται και προβάλλονται σ' όλα τα λογοτεχνικά είδη και σ' όλες τις εποχές.

Τα φυσικά χαρακτηριστικά της Λατινικής – η στιβαρότητα, η λογική και συντακτική οργάνωση, η τάση για λιτό, συγκεκριμένο και κατανοητό λόγο – αναδεικνύονται και εμπλουτίζονται με επίκτητα καλογολικά στοιχεία από τους προικισμένους χειριστές της· έτσι προς τα τέλη της αρχαιότητας η γλώσσα των Ρωμαίων έχει φθάσει σε ένα επίπεδο που την καθιστά κατάλληλη για την παγκόσμια πολιτισμική επικοινωνία. Η ευρύτατη χρήση της κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα και του Ουμανισμού αποδεικνύει το βαθμό ωριμότητάς της.

Η εξέλιξη της ρωμαϊκής λογοτεχνίας

Προκλασική εποχή

{ κωμωδία

Το πρώτο είδος που ωριμάζει στη Ρώμη είναι η κωμωδία. Οι ρωμαίοι κωμωδιογράφοι επηρεάζονται περισσότερο από την ελληνιστική Νέα Κωμωδία, κυρίως μάλιστα την κωμωδία του Μενάνδρου. Τα έργα τους έχουν κατά κανόνα περιεχόμενο ελληνικό («fabula palliata») και όχι ρωμαϊκό («fabula togata») και βρίσκουν μεγάλη ανταπόκριση στο ρωμαϊκό κοινό. Τις πρώτες κωμωδίες συνέθεσε ο **Λίβιος Ανδρόνικος**. Ο δεύτερος σκαπανέας της ρωμαϊκής λογοτεχνίας - που είναι ταυτόχρονα και ο πρώτος αυτόχθων ρωμαίος λογοτέχνης, ο **Γναίος Ναίβιος**, έγραψε σχεδόν τριάντα κωμωδίες, ενώ χρονολογικά τρίτος ρωμαίος συγγραφέας, ο **Τίτος Μάκκιος Πλάυτος** έφτασε στον απίστευτο αριθμό των 130 κωμωδιών, από τις οποίες σώζονται είκοσι: το μεγαλύτερο σωζόμενο κομπος αρχαίας δραματικής παραγωγής. Η ακμή της κωμωδίας συνεχίστηκε με τον **Καικίλιο** (περ. 40 κωμωδίες) και κυρίως με τον **Τερέντιο** (έξι κωμωδίες). Καθένας τους ήταν αξεπέραστος σε κάτι: ο Πλάυτος στην έκφραση, ο Καικίλιος στο σενάριο, ο Τερέντιος στην ηθογράφηση. Η ρωμαϊκή κωμωδία ψυχαγόγησε επί αιώνες τη Δύση και άσκησε σοβαρές επιδράσεις σε μεγάλους διανοούμενους και λογοτέχνες, όπως ο Πετράρχης, ο Λούθηρος, ο Λέσιγκ και ο Γκαίτε ή ο Μολιέρος, ο Σαίξπηρ και ο Θερβάντες.

{ τραγωδία

Παράλληλα με την κωμωδία η προκλασική ρωμαϊκή λογοτεχνία οικειοποιείται, σε μικρότερο βαθμό, και την ελληνική τραγωδία της Μεγάλης Ελλάδας. Η εμφανής προτίμηση της τρωϊκής θεματολογίας που διαπιστώνεται στο τραγικό ρεπερτόριο του **Λίβιου Ανδρόνικου**, του **Ναίβιου**, του **Εννίου** και ενός άλλου τραγικού συγγραφέα, του **Πακουβίου**, είναι εύλογη, καθώς τότε είχε ήδη διαμορφωθεί ο εθνικός ρωμαϊκός μύθος που πρόβαλλε ως γενάρχη της Ρώμης τον Τρώα Αινεία. Σχεδόν ταυτόχρονα δημιουργείται και η τραγωδία που είχε καθαρά ρωμαϊκό ιστορικό περιεχόμενο, η «praetexta». Η μεγάλη έκρηξη τραγικής παραγωγής συντελείται σε έναν εκπρόσωπο της τρίτης γενιάς: ο κορυφαίος τραγικός **Ακκιος** παράγει πάνω από 50 τραγωδίες.

{ έπος

Στο χώρο του έπους τίθενται τα θεμέλια της ανάπτυξης που θα συντελεστεί στα κλασικά χρόνια. Τον εκλατινισμό της Οδύσσειας από τον **Λίβιο Ανδρόνικο** ακολουθεί το πρώτο ιστορικό έπος των Ρωμαίων, ο *Καρχηδονιακός πόλεμος* (*Bellum Poenicum*) του Ναιβίου και αμέσως κατόπιν πρώτος ο **Έννιος**, ως “*δεύτερος Όμηρος*” (όπως ισχυριζόταν ο ίδιος), χρησιμοποιεί τον δακτυλικό εξάμετρο στο ιστορικό του έπος *Χρονικά* (*Annales*), που θεωρούνταν εθνικό έπος των Ρωμαίων μέχρι τη σύνθεση της *Αινειάδας* του Βεργιλίου.

{ άλλα είδη

Πέραν των ελληνικών προσλήψεων, ήδη στα πρώιμα αυτά χρόνια, εμφανίζονται πρωτότυπα και πρωτοποριακά έργα που προοιωνίζουν τις μεγάλες δημιουργίες των κλασικών. Ο **Έννιος** λ.χ. εκτός από το σοβαρό έπος *Annales* έγραψε και μια γαστρονομική παρωδία έπους με τον ελληνοπρεπή τίτλο *Ηδυφαγητικά* (*Hedyphagetica*, δηλ. “Νοστιμιές”). Ο ίδιος πλάθει τα πρώτα δείγματα σάτιρας («*satura*»=“πιάτο με ποικίλα φαγητά”), ενός νέου και καθαρά ρωμαϊκού είδους. Στο είδος αυτό θα παρουσιάσει εκπληκτικές επιδόσεις, αμέσως κατόπιν, ο **Λουκίλιος**, ο οποίος μάλιστα θα χαρακτηριστεί «πατέρας του είδους».

{ πεζογραφία

Τώρα εμφανίζονται και οι πρώτες πεζογραφικές απόπειρες. Ξεχωρίζει ο διάσημος για την αφοσίωσή του στα ρωμαϊκά ιδεώδη **Κάτων**: γράφει ρητορικούς λόγους, ιστορικά, στρατιωτικά, ηθικολογικά, ιατρικά και γεωργικά κείμενα. Σ’ αυτόν επεφύλαξε η τύχη το προνόμιο της πατρότητας του αρχαιότερου σωζόμενου πεζού λατινικού έργου που φέρει τον τίτλο Για τη γεωργία (*De agricultura*).

Κλασική εποχή

Η λατινική γλώσσα έχει τώρα πια διαμορφωθεί σε ένα όργανο κατάλληλο να διατυπώσει υψηλής τάξεως έντεχνο λόγο. Από το στάδιο της μαθητείας, των πειραματισμών και της πολυποίκιλης ανίχνευσης η λατινική λογοτεχνία προχωρεί σταθερά στη φάση της υψηλής δημιουργίας